

Lezers raken: Over lichamelijke beelden in de hedendaagse Nederlandstalige poëzie

Helena Van Praet

(helena.vanpraet@uclouvain.be)

Raken/aanraking & het lichaam

Aanraking

- Lichamelijk & emotioneel fenomeen: wanneer we poëzie in onze handen houden, dan raken de ervaringen en handelingen van het lyrische subject ons.

Lichaam

- Fysiek-fenomenologisch lichaam van lyrisch subject.
- Impact op lichamen van lezers.
 - *Lezer als tekstuele functie, door bewegend/levend/voelend 'lichaam' als "interpretant"* (zie Eco 1976: 1460-61).

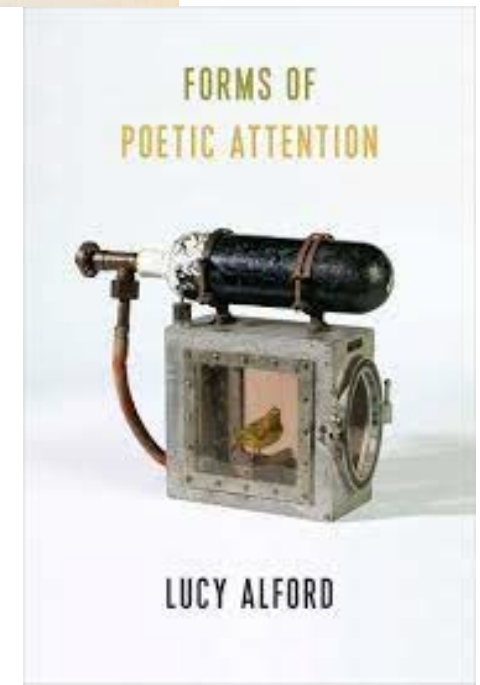
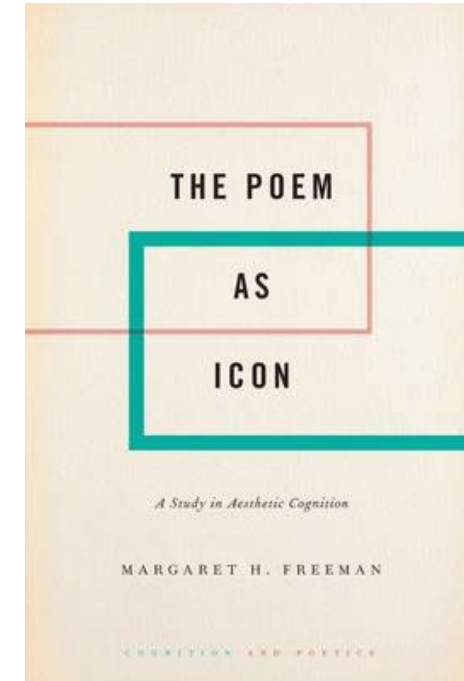
Kennis

- Poëzie als lichaam van kennis.
- In dialoog met sociaal-culturele veronderstellingen over het lichaam.

Literatuur ervaren

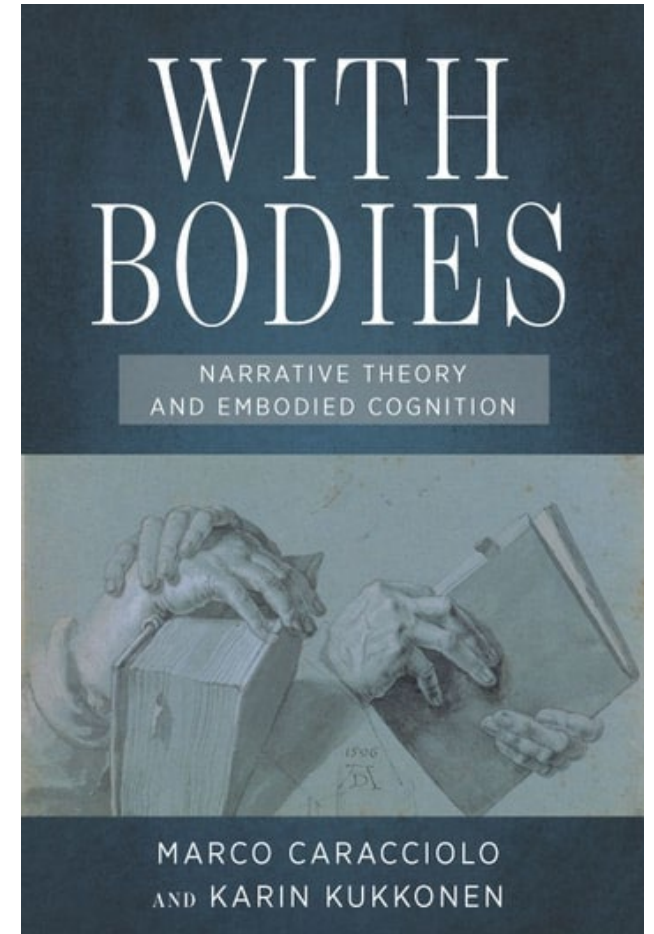
- *The Poem as Icon* (2020): belichaamde metaforen liggen aan de basis van poëtisch taalgebruik
- *Forms of Poetic Attention* (2020): verschillende soorten poëtische aandacht
- Maar hoe treden lezers “minimal world” (Wolf 2020: 155) van poëzie binnen?

→ Hoe kan de minimale wereld van een gedicht lezers uitnodigen om zich onder te dompelen in het innerlijke perspectief en zo alternatieve manieren van denken stimuleren, via en over het lichaam?

Focalisatie in poëzie

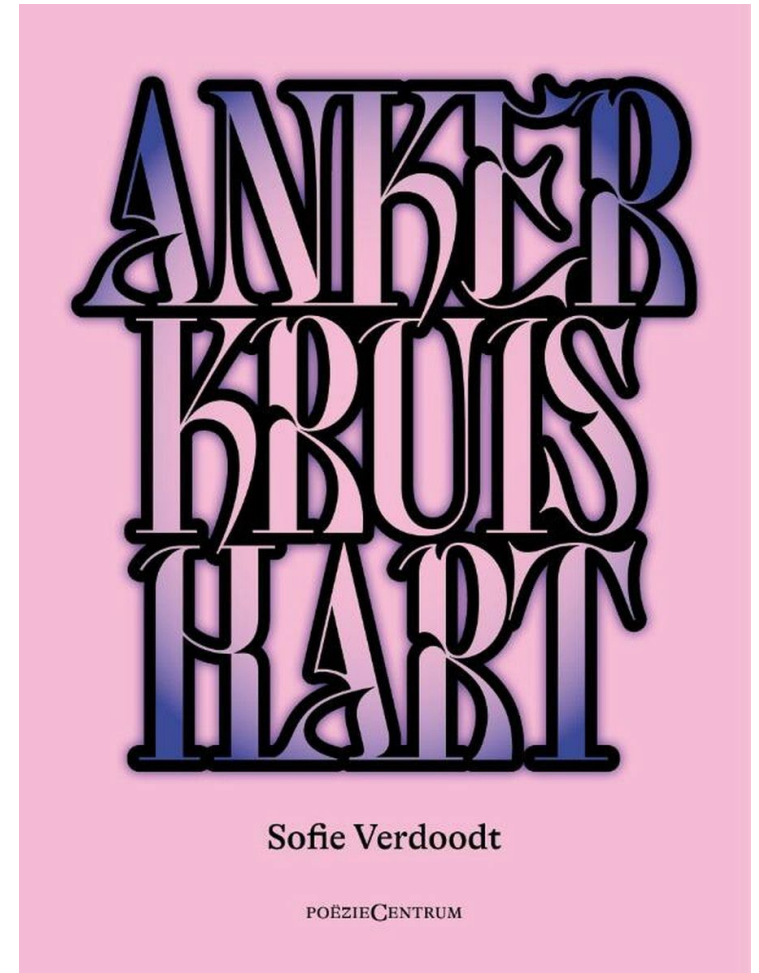
- Focalisatie: “‘trying’ on the character’s perspective” (70)
- Lyrische spreker als focalisator (zie ook Wolf 2020: 154).
- Lichamelijke dimensie: lezers construeren “situation models” die niet alleen geworteld zijn in hun eerdere belichaamde ervaringen, maar ook in lichaam van personage (70).
 - *Situatiemodellen zijn “unconscious cognitive construals of the situations evoked by a narrative” (6)*
 - *“Thickening” van situatiemodellen versterkt door ,entale beelden, die verankerd zijn in “sensorimotor patterns and kinesthetic experiences” (73)*
- Empathische betrokkenheid bij focaliserend personage, gericht op “another person’s bodily feelings and sensations” (76)
- Betrokkenheid van lezer bij personages versterkt door focus op hun lichaam: bewegingen of gevoelens.

Casus

- Affectieve × epistemologische: aannemen van kenniswereld van lyrisch subject door lichamelijke identificatie
- Focalisatie verbreed tot verplaatsen in belichaamde denk- en leefwereld
- *Anker Kruis Hart* (2023) van Sofie Verdoodt

→ Wat kunnen beelden van het lichaam in beweging en van gevoelens ons vertellen over de manier waarop over het vrouwelijk lichaam gedacht wordt?

Hypothese

- “ik met het maangezicht” (23)
- “Er broedt vanalles in mijn hoofd, nog steeds vliegen / mijn ouders af en aan met twijgen” (22)
- Over complexiteit en onbestemdheid van vrouwelijke spreker, die zich niet in één gedaante of op één plek laat vatten.
- Beeld van “de knopen in mijn lange haren” (15)

Gedaanteverwisselingen (1)

- “Wie houdt voortaan mijn hand vast / als ik **op de tast** verwissel van gedaante?” (26)

- Bloemen

*Na een regenbui hangen de bloemen half
uit hun bed als natte meisjes tegen een dranghek
met knikkende **knieën** om een **glimp** van je op te vangen.
Ze bieden je hun **keel**, er **gulpt** iets uit hun **mond**,
je veegt het plakkerige stuifmeel van je **zolen**. (13)*

- Plant, boom of water

*Neem een voorbeeld aan de **plant**
die traag de muur **beklimt**
reikend naar het onverwachte van de overkant,
de **boom** die schroomvol in het zonlicht **treedt**
of **water** dat zichzelf vergeet en zomaar in de diepte **stort**.*

*Niemand herkent de architect
die knoeit met de datering.
Snel verdwijnt hij in het gewemel*

*als hij ziet dat **ik een ander word**. (20)*

Gedaanteverwisselingen (2)

- “En ik de knoestige stam / die zich met alle wortels aan je bond. / Ik zet mijn hakken in het zand” (13)
- “Ik hoopte ergens thuis te komen / maar niemand is naar mij op zoek” (21)
- “Dier, vertel me over God” (19)
- Slak

*Discreet hield ze zich haar leed binnenskamers
daar waar het veilig was.*

*Hoe kon ze weten dat de begrenzing
van haar lichaam niet onfeilbaar was?*

*Hoe kon ze zich voorbereiden, blind in haar schulp
op het vallen van de schaduw van dat grote? (33)*

Gedaanteverwisselingen (3)

■ Horzel

*Alles liever dan het **gezoem** van de **horzel** horen,
de muze die **zingt** van je roem
zodra ik het glas ophef, de **stolp**
in mijn hoofd waarin ik je bewaar (8)*

■ Dingen

*Hoe betoverend te kunnen **spreken**
met alle **dingen**.
Onder hun marmer keert mijn **bloed**
in donkere aderen terug. (21)*

Voorlopige conclusies

- Niet alleen een neoromantische bundel: ook over mens-(vrouw-)zijn
- Lichamelijkheid:
 - *Verwijzingen naar het lichaam*
 - *Zintuiglijke werkwoorden (bv. gulpen, zoemen, spreken)*
 - *Werkwoorden van beweging*
- Empathie: spreker 'leest' emoties in dieren, planten en objecten
- Zich inleven in lyrisch ik → nadenken over (fysieke) grenzen van vrouw-zijn
- Verdere pistes
 - *Cognitief potentieel van poëzie: empathie, inlevingsvermogen, leesplezier, enz.*
 - *Rol van poëtisch taalgebruik bij identificatiemechanismen (zie Koopman 2016)*

Geciteerde werken

Alford, Lucy. *Forms of Poetic Attention*. Columbia UP, 2020.

Caracciolo, Marco, and Karin Kukkonen. *With Bodies: Narrative Theory and Embodied Cognition*. The Ohio State UP, 2021.

Eco, Umberto. "Peirce's Notion of Interpretant." *MLN*, vol. 91, no. 6, 1976, pp. 1457-72.

Freeman, Margaret H. *The Poem as Icon: A Study in Aesthetic Cognition*. Oxford UP, 2020.

Johnson, Mark. "What Makes a Body?" *The Journal of Speculative Philosophy*, vol. 22, no. 3, 2008, pp. 159-169.

Koopman, Eva Maria (Emy). "Effects of 'Literariness' on Emotions and on Empathy and Reflection After Reading." *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, vol. 10, no. 1, 2016, pp. 82-98.

Verdoodt, Sofie. *Anker Kruis Hart*. Gent, PoëzieCentrum, 2023.

Wolf, Werner. "Lyric Poetry and Narrativity: A Critical Evaluation, and the Need for 'Lyrology.'" *Narrative*, vol. 28, no. 2, 2020, pp. 143-73.